

A FŐVÁROSI KÖZÖSSÉGI KÖLTSÉGVETÉSEK LAKOSSÁGI AKTIVITÁSÁNAK TÉNYEZŐI

RIGÓCZKI GERGELY – KRISKA OLIVÉR

ABSTRACT

Participatory budgeting is a prominent tool of democratic innovation that gives citizens the opportunity to actively participate in the allocation of public funds and in shaping local development. The aim of this study is to explore the characteristics and determinants of citizen participation in community budgeting in the capital city, with a special focus on the examples of Budapest and Józsefváros. Through interviews, the research examined the levels of and obstacles to public participation, the involvement of various social groups, and the role of different interest groups. A total of six interviews were conducted with participation experts and local residents.

Our results highlight that participatory budgets mainly reach highly educated groups, while less educated groups find it more difficult to assert their interests. Interest groups have significant influence on these projects. The research also emphasizes communication and information as key determinants of public participation. The role of community budgeting in strengthening local identity is particularly evident at the district level, where it can contribute to increased community cohesion and civic engagement.

Based on these findings, we provide recommendations for improving the effectiveness of participatory budgets, with particular attention to enhancing public involvement, ensuring a balanced role for stakeholders, and improving communication strategies. The article contributes to a better understanding of how participatory budgets function in a metropolitan context, highlighting issues related to inclusiveness and their primary causes within community budgeting.

BEVEZETÉS

A részvételi költségvetés intézménye az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb teret nyert a demokratikus innovációk között, különösen a városfejlesztés területén. Ez a folyamat lehetőséget ad az állampolgároknak, hogy közvetlenül beleszóljanak lakókörnyezetük alakításába, ezáltal erősítve a helyi demokráciát és a közösségi összetartozást. Tanulmányunkban a fővárosi közösségi költségvetések lakossági aktivitásának tényezőit vizsgáljuk, különös tekintettel Budapest és Józsefváros példájára. Kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy milyen jellemzői vannak a lakossági aktivitásnak a fővárosi közösségi költségvetésekben, és melyek azok a meghatározó tényezők, amelyek befolyásolják a részvételt. Elemezzük a különböző

társadalmi csoportok bevonásának kihívásait, az érdekcsoportok szerepét, valamint a közösségi költségvetés és a helyi identitás kapcsolatát. A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a részvételi költségvetések lakossági aktivitásáról és befolyásoló tényezőiről nagyvárosi környezetben, kiemelve azokat a területeket, ahol további fejlesztésekre van szükség a program hatékonyságának növelése érdekében. Eredményeink hozzájárulhatnak a részvételi demokrácia eszközeinek fejlesztéséhez és a városi közösségek erősítéséhez.

MÓDSZERTAN

A kutatás egyik mintaterülete Budapest egésze, mivel a fővárosban a többszintű kormányzás lehetővé teszi egyazon közösségben alkalmazott részvételi költségvetés módszereinek és hatékonyságának összehasonlítását. A másodlagos mintaterület Józsefváros, mert a szakértői interjúk során egybehangzóan kiderült, hogy a nyolcadik kerületben a részvételi költségvetés a leginkább előrehaladott, hatékonyan működik, ezért jó példaként szolgálhat.

A kutatás módszertanát félig strukturált interjúk alkotják, amelyeknek a célja az volt, hogy a közösségi költségvetéseket, működésüket és sajátosságaikat jobban megismerjük, külön kitérve a lakosság bevonásának tényezőire. Az interjúpartnerek kiválasztása szakértői mintavételezéssel és hólabdamódszerrel történt. Több szakmai, civil és önkormányzati szférához tartozó egyénnel zajlott interjú. Összesen hat interjú készült, amelyek átlagosan 45–60 perc hosszúságúak voltak, vegyesen online és személyes formában zajlottak. A létrehozott interjúvázlatot az interjúpartnerekhez igazítottuk, illetve az interjú során felmerült egyéb témákra, kérdésekre is kitértünk. Interjúpartnereink közül 3 nő, 3 férfi, életkoruk 20 és 40 év közötti, az interjúkra 2024 nyarán és kora őszén került sor. Fontos kiemelni azt, hogy ezek az interjúk számukból fakadóan nem reprezentatívak, ugyanakkor megmutatnak egy kvalitatív perspektívát a részvételi költségvetések egyéb, gyakran csupán számszerű adatai mellett. A tanulmányban interjúpartnereinket azonosítóval láttuk el (1. táblázat).

1. táblázat: Interjúpartnereink azonosítói
Table 1: Identifiers of Our Interview Partners

Kód	Interjúpartner
Jö	Józsefváros, önkormányzati dolgozó (1 fő)
BpM	Fővárosi Program munkatársa (1 fő)
BpL	Budapesti lakos (2 fő)
PBsz	Részvételi költségvetés szakértő (2 fő)

Az interjúkat hangrögzítő segítségével vettük fel, minden alkalommal az interjúpartnerek beleegyezésével. Utólag a hangfelvételekből egy erre alkalmas program segítségével átiratot készítettünk, majd ezt a nyers szöveget feldolgoztuk, egyeztetünk a rögzített hanganyaggal. Majd az egyes részeket kategorizáltuk téma és mondandó alapján, utána pedig az interjúpartnerek állításait összevetettük egymással. Az interjúk feldolgozása során nem törekedtünk a számszerűsítésükre, sokkal inkább a tartalmi (kvalitatív) elemekre, összefüggésekre fókuszáltunk, azokat összesítettük.

1. A RÉSZVÉTELISÉG SZEREPE A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSBEN

A társadalmi részvétel és lakossági bevonás kérdésköre napjainkra a demokratikus társadalmak egyik meghatározó elemévé vált. A részvételi folyamatok olyan komplex rendszert alkotnak, amelyben az egyének és csoportok kölcsönös kommunikációja, interakciója és információcseréje zajlik, végső soron pedig a közös döntéshozatalban való részvétel valósul meg (BELA, GY. et al. 2003).

A participáció különböző szinteken jöhet létre, amelyek közül a legfontosabb a tájékoztatás, a konzultáció és a tényleges döntési folyamatokban való részvétel. Arnstein klasszikus modellje nyolc fokozatot különböztet meg, amelyből az első kettő – a manipuláció és a terápia – valójában nem tekinthető valódi részvételnek. Ez a megközelítés rávilágít arra, hogy nem minden látszólagos bevonás jelent tényleges participációt (ARNSTEIN, S. 1969; BAJMÓCY Z. et al. 2015).

A társadalmi részvétel elméleti megalapozásában kiemelt szerepet játszik a deliberatív demokrácia koncepciója, amely a párbeszéd és a közös mérlegelés fontosságát hangsúlyozza. E szerint a megközelítés szerint a résztvevők tapasztalatainak és véleményének megosztása, valamint a közös döntések kialakítása kulcsfontosságú a demokratikus folyamatokban (MADARÁSZ CS. – NIZÁK P. 2022; LÁSZLÓ T. 2023). Ehhez szorosan kapcsolódik a közösségi szerveződés elmélete, amely azt vizsgálja, miként képesek a közösség tagjai kollektívan azonosítani és elemezni a társadalmi problémákat, majd együttesen fellépni azok megoldása érdekében (MADARÁSZ CS. – NIZÁK P. 2022).

A demokratikus innovációk (DI) azok az intézkedések, amelyek fő célja az állampolgárokat minél jobban bevonni a döntéshozatal folyamatába (OROSS D. 2023; MADARÁSZ CS. – NIZÁK P. 2022). Alapvető céljuk a társadalmi jólét növelése (BOGDÁNY E. et al. 2024). Ennek egyik kiindulópontja, hogy OROSS D. szerint is a kormányzás és a társadalom között nem figyelhető meg mély együttműködés (OROSS D. 2023), ez pedig alapvetően hátráltat mindennemű demokratikus újítást. A demokratikus innovációkra azért is van szükség, mert egyre csökken a politikai szereplőkbe, intézményekbe vetett bizalom, emellett a pártok és szakszervezetek tagjai is egyre kevesebben vannak (SMITH, G 2009). Az elmúlt évtizedekben a gazdasági és pénzügyi válság tovább gyengítette a közvélemény

döntéshozókba vetett bizalmát (SGUEO, G 2016). Hazánkban az innovációkat az is gátolja, hogy nincsenek jelen a szükséges társadalmi feltételek, a konszenzus megalapozatlan (CSIZMADIA E. 2014). Magyarországon a döntéshozatalba igen korlátozott módon dolgoznak együtt a döntéshozó testületek és az állampolgárok. A polgároknak limitált módon van lehetőségük beleszólni a döntéshozatalba, aminek igénye is korlátozott. Ennek szerteágazó okai közül az egyik a történelmi tapasztalás.

A demokratikus innovációkra, a részvételi programok terjedésére egyre nagyobb szükség van a településfejlesztésben is, hiszen a városok számának rohamos növekedése miatt sürgető kérdés, hogy miként lehet a városokba tömörült embertömegek életminőségét javítani (TUZA B. – KOVÁCS Z. 2024). A városfejlesztésben elterjedő részvételiség oka, hogy a modern társadalom posztmodernné vált, vagyis a helyi közösségek elidegenedése figyelhető meg (FÖLDI Zs. 2009).

A lakossági bevonás számos előnnyel jár: a helyiek jobban magukénak érzik a megvalósult fejlesztéseket, szemléletformáló és közösségfejlesztő hatásuk van, jobb minőségű döntések születnek, valamint csökken a lakossági panaszok száma (LOUIS N. 2022). A modern participációs gyakorlatok már túlmutatnak a hagyományos közmeghallgatásokon és szavazásokon, lehetővé téve, hogy a közösség tagjai aktívan részt vegyenek a politikai irányvonalakról szóló vitákban és magában a döntéshozatalban. A hatékony társadalmi bevonás megvalósulásához elengedhetetlen a megfelelő információáramlás biztosítása, a résztvevők reprezentativitása, a megfelelő kapacitás és függetlenség, valamint a rendszeres bevonás és valódi befolyásolási lehetőség megteremtése. A részvételi folyamatok egyre inkább a közös alkotás (*co-creation*) irányába mozdulnak el, ami új dimenziókat nyit a demokratikus működésben (Fox et al. 2021). A digitális technológiák megjelenése és térnyerése új lehetőségeket teremt a részvételi demokrácia számára, ugyanakkor új kihívásokat is jelent, különösen az inkluzivitás és a digitális szakadék szempontjából. Ez a kettősség rámutat arra, hogy a társadalmi részvétel folyamatos fejlődésben van, és alkalmazkodik a változó társadalmi-technológiai környezethez.

A részvételiségen és demokratikus innovációkon belül több módszerről is beszélhetünk, többek között ide tartozik a népszavazás. Ezen programok keretein belül a választóknak közvetlenül van lehetőségük dönteni meghatározott kérdések kapcsán (OROSS D. 2023). Kiss G. ökológiai közgazdász szerint a legnagyobb probléma a népszavazásokkal, hogy nincs több választási lehetőség, csak valami mellett vagy ellen lehet szavazni, nincsenek alternatívák [2], erre példa a nemzeti konzultáció is, ami OROSS D. szerint 2005-ben egy kifejezetten innovatív részvételi gyakorlat volt, de az ezt követő években véleménye szerint a szerepe átalakult (OROSS D. 2023).

A demokratikus innovációk egy másik példája a közösségi gyűlés, amely során a lakosok szakértőkkel konzultálva vesznek részt a folyamatokban, ezáltal lehetőségük nyílik szert tenni azokra az információkra, amelyek fontosak a döntés-

hozatalban. A részvételi tervezési folyamatok során a lakosok szakértőkkel közösen szervezik meg a helyi beruházások megvalósítását (TUZA B. – KOVÁCS Z. 2024), de hogy mi valósuljon meg, abba nincsen beleszólásuk. Fontos kérdés, hogy valódi felhatalmazással rendelkeznek-e azok, akik részt vesznek a programban, mivel ők csak a kivitelezésbe szólhatnak bele a fejlesztés kapcsán, így döntési lehetőségük mégis korlátozott marad.

A participációs folyamatok sikerességét nagyban befolyásolja a bevonás időzítése és módja. A korai szakaszban történő bevonás általában eredményesebb, mint a már kész tervek utólagos társadalmasítása. A részvételi folyamatok tervezésénél figyelembe kell venni a helyi sajátosságokat, a közösség kapacitásait és igényeit, valamint a rendelkezésre álló erőforrásokat (BAJMÓCY Z. 2021).

2. A KÖZÖSSÉGI KÖLTSÉGVETÉS MINT RÉSZVÉTELI ESZKÖZ

A lakossági részvétel a várostervezésben különböző módszereket és keretrendszereket foglal magában annak érdekében, hogy bevonja a közösség tagjait a környezetüket alakító döntéshozatali folyamatokba. Ez a bevonás elengedhetetlen a befogadó, méltányos és fenntartható városfejlesztés előmozdításához.

A lakossági részvétel típusai több kulcsfontosságú területre oszthatók, beleértve például az együttműködésen alapuló tervezést, a részvételi költségvetést, a közösség által vezetett kezdeményezéseket és a digitális technológiák integrálását.

A részvételi (vagy közösségi) költségvetés (továbbiakban: RK, KK) egy jelentős módja a lakossági részvételnek, amely felhatalmazza a polgárokat arra, hogy befolyásolják a közpénzek elosztását közösségeikben. BERNACIAK és munkatársai bemutatják, hogy a lengyel önkormányzatokban a részvételi költségvetési kezdeményezések hogyan váltak a civil szerepvállalás erősítésének és a helyi fejlesztések közösségorientáltabbá tételének fontos eszközeivé (BERNACIAK et al., 2018). Ez a módszer ösztönzi az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot, mivel a lakosok közvetlenül részt vesznek a városi projektekre szánt költségvetési források elosztásával kapcsolatos döntéshozatalban. Emellett erősíti a közösség tagjainak tulajdonosi szemléletét, mivel hozzájárulásaik megjelennek a városi környezetben.

A módszer tehát a polgárok bevonását jelenti a helyi irányításba azáltal, hogy részt vesznek a pénzügyi döntéshozatali folyamatokban (MADEJ, M. 2018; MADARÁSZ Cs. – NIZÁK P. 2022). A részvételi költségvetés során az állampolgárok küldenek be javaslatokat arra vonatkozóan, hogy mi valósuljon meg a településen, majd ezekről a javaslatokról szintén azok az emberek szavaznak, akikre ez a döntés hatással van. A programot alkalmazó települések más-más módon érik el a lakosokat népszámszámtól függően, emiatt nem beszélhetünk általánosan működő módszertanról a részvételi költségvetések esetében, de fontos, hogy a programnak pénzügyi vonzata van, ezért a jogalkotóknak, valamint az állampolgároknak

is részt kell venniük a folyamatban, a programot rendszeresen újra kell szervezni és a folyamatnak transzparensnek (átláthatónak) kell lennie (GOSZTONYI M. 2021; MADARÁSZ Cs. – NIZÁK P. 2022).

CABANNES, Y. négy dimenziót határoz meg, amelyek segítségével vizsgálhatjuk, jellemezhetjük a részvételi költségvetéseket. Pénzügyi: mekkora az a keret, amivel a lakosok rendelkezhetnek a részvételi költségvetések során? Részvételi: mennyire vonja be a program mind a lakosságot, mind a döntéshozókat? Területi: milyen a program során felhasznált források területisége? Szabályozási: hogyan formalizálják, hogy a megfelelő működést biztosítsák? (CABANNES, Y. 2004). Tehát a KK definiálása ezek alapján történhet a következőképp: „A közösségi költségvetésekben az intézményhez, önkormányzathoz tartozó költségvetési összeg bizonyos mértékének felhasználásáról a KK dönt. Felépítését és működési mechanizmusát szabályzat határozza meg, törekszik a lakosság és annak eltérő csoportjainak minél nagyobb mértékű bevonására, a területiséget tekintve, a tér kezelése során a területi egyenlőtlenség csökkentése, kiküszöbölése fontos elem.” A részvételi költségvetésekben további fontos tényezők a létrehozott projektek, ezek megvalósításának mértéke, a projektek költsége és a lakosok preferenciái, fontosnak ítélt témái (AZIZ, H. – SHAH, N. 2020).

A közösség költségvetések finanszírozását vizsgálva beszélhetünk diszkrét és osztható részvételi költségvetésekről. A diszkrét programban a fejlesztéseket csak egészében lehet finanszírozni, például nyilvános illemhelyek építésénél, az osztható programok esetén lehet a projekteket részben finanszírozni, ha csak az illemhelyek tisztítása a cél (AZIZ, H. – SHAH, N. 2020).

Az európai részvételi költségvetéseket több modellbe sorolhatjuk (OROSS D. 2023). Az első modellben a lakosság szűkebb körben dönthet például az oktatásról vagy a környezetvédelemről. A második modellben a költségvetést nem az önkormányzat, hanem független szervezetek biztosítják, így az önkormányzatnak kevesebb beleszólása, befolyása van a programra. A harmadik modell célkeresztjében a lakóközösség áll, vagyis egy társasház lakosai közösen kezdeményeznek egy ötletet, amit az önkormányzat támogat [1], tehát a lakosok a szűk környezetükre vannak ráhatással. Kiss G. szerint az „ideális” közösségi költségvetés során nem a város költségvetésének egy része felett dönthetnek az állampolgárok – mint ahogy az főként Európában működik –, hanem az önkormányzat és a lakosok közösen döntenek, tervezik meg a bevételeket, valamint hogy ezeket a bevételeket mire fordítsák, és a közösség is részt vegyen a fenntartásban. [2] A részvételi költségvetés európai tapasztalatai alapján a siker négy fő tényezőtől függ: politikai akarat, társadalmi hálózatok önszerveződési képessége, a folyamat szervezeti tervezésének koherenciája, valamint az adminisztratív és pénzügyi kapacitás (ALLEGRETTI, G. – HERZBERG, C. 2004).

A részvételi költségvetések céljai közé tartozik a lakosság bevonása a fejlesztésbe, a döntések demokratizálódása, a folyamatok átláthatóvá tétele. Ezek segítségével a korrupció lehetőségének kizárása, a helyi identitás növelése, ami a közösség

erősödésével jár, az emberekhez közel álló fejlesztések segítségével a város imázsának javítása és – mivel minden lakos küldhet be ötletet, amire minden lakos szavazhat – a leszakadó rétegek helyzetének javítása, a társadalmi rétegek közötti szakadék csökkentése (WAMPLER, B. 2000; ALLEGRETTI, G. – HERZBERG, C. 2004).

1. ábra: A közösségi költségvetések kapcsolódása más társadalmi folyamatokhoz
Figure 1: The Connection of Participatory Budgets to Other Social Processes

Forrás: Szakirodalom alapján saját szerkesztés, 2024

A közösségi költségvetés továbbá hozzájárulhat a társadalmi tőke erősítéséhez is (1. ábra). A társadalmi tőke a közösség tagjai közötti bizalom, a kölcsönösség normái és a közös cselekvésre való hajlandóság. A közösségi költségvetésben való részvétel során a lakosok együttműködnek egymással, közös célokat határoznak meg, és közösen dolgoznak a megvalósításukon. Ezáltal erősödhet a közösségi identitástudat és a szolidaritás (MADEJ, M. 2018). Összegezve: a lakossági részvétel a várostervezésben létfontosságú a befogadó, méltányos és fenntartható városi környezet megteremtéséhez

3. A FŐVÁROSI ÉS A JÓZSEFVÁROSI KÖZÖSSÉGI KÖLTSÉGVETÉS

A budapesti közösségi költségvetés számára megállapított keret egymilliárd forint a kezdetek óta, vagyis fejenként 2,56 dollár jut a fővárosi lakosokra egy-egy programév során. Ez messze elmarad a CABANNES által ideálisnak ítélt 15 amerikai dollár (továbbiakban: USD)/fő kerettől (CABANNES, Y. 2004). A fővárosi KK alapvető módszertana, hogy a budapesti lakosok ötleteket küldjenek be. A szavazást megelőzően az ötleteket majd öt csoportba, kategóriába osztják, amelyek a fővárosi program tematikus jellemzőit adják. A szavazás során minden

kategóriában három projektre lehet voksolni. Minden Budapesten élő, dolgozó vagy tanuló, 14. életévét betöltött személy szavazhat a projektekre. A szavazatok összesítését követően minden kategóriában a legtöbb szavazatot kapott projektek valósulnak meg a rendelkezésre álló keret erejéig. A megvalósítást megelőzi a nyertes projektekhez kapcsolódó ötletek beküldőivel való konzultáció és az ötlet részleteinek, kivitelezésének megtervezése. A nyertes projekteket az önkormányzat a rá vonatkozó szabályok alapján (közbeszerzési, állami támogatásokra vonatkozó szabályok stb.) valósítja meg saját cégein keresztül. Amennyiben erre nincs lehetőség, úgy pályázatokkal választ ki civil partnereket a végrehajtáshoz. A projektek megvalósulásának ideje nagyban függ azok tulajdonságaitól. Vannak projektek, amiket gyorsabban meg lehet valósítani, mert nem igényelnek annyi időt és tervezést, ilyen például a kerékpártárolók elhelyezése. Más projekteket viszont sokkal bonyolultabb, időigényesebb megvalósítani, ilyen volt például az autista szabadidős központ: ez a projekt az első évben nyert, de csak 2024-ben sikerült teljesen megvalósítani, a logisztikai kérdések és az anyagi vonatkozásai miatt.

A józsefvárosi részvételi költségvetésre bárki adhat be ötletet, aki a kerületben lakik, ott dolgozik, tanul, vagy egyéb módon kötődik a kerülethez és elmúlt 16 éves, szavazni viszont csak a kerület lakói tudnak. A kerület részvételi költségvetésében a budapestivel ellentétben nem tematikus alapon csoportosítják a beküldött javaslatokat, hanem területileg: a kerületet három körzetre osztották a meglévő városrészek alapján. Ennek célja az volt, hogy elkerüljék azt, hogy a kerület belső részeire érkezzen az összes ötlet, mert akkor a külső területek hátrányosabb helyzetbe szorulnak.

A józsefvárosi közösségi költségvetés számára rendelkezésre álló összeg 2024-ben 180 millió forint (14,6 USD/fő), így a három körzet és a „Teljes Kerület” kategória – ebbe a kategóriába azon ötletek kerülnek, amelyek nem köthetők területhez – is 45-45 millió forinttal rendelkezhet.

A program munkatársai abból a szempontból vizsgálják meg a beküldött ötleteket, hogy jogilag és szakmailag is megvalósíthatóak-e. A nyolcadik kerület esetében szavazni online és személyesen is tud minden 16 év fölötti józsefvárosi lakos. Mindenkinnek öt szavazata van, amiből kettővel a saját, egyet-egyet pedig a többi körzetben és a kerületi szintű ötletek választásánál tud leadni. Azokat a javaslatokat, amelyek érvényesek, de nem kerültek szavazólapra, vagy nem nyerne a szavazáson, az önkormányzat illetékes munkatársainak továbbítja.

A két program alapvető módszertana azonos, az állampolgárok ötletek benyújtásával és azok megszavazásával beleszólhatnak településük fejlődésébe. A fő eltérés az, hogy míg a fővárosi közösségi költségvetés elsősorban témákra bontja, ezzel szemben Józsefvárosban területiség alapján osztják csoportba a javaslatokat. Megfigyelhető, hogy a nyolcadik kerület összes körzetében van munkacsoport, míg Budapesten egy ilyen szervezet figyelhető meg. Különbség mutatkozik a szavazás kapcsán is. A fővárosi programban minden 14. évét betöltött állampolgár szavazhat, aki Budapesten él, dolgozik vagy tanul; Józsefvárosban

a szavazásban csak a kerület lakosai vehetnek részt 16. életévük betöltését követően. Mindkét esetben nehézség a munkacsoportok finanszírozása, és ezáltal a csoport reprezentatív összeállítása.

4. A LAKOSSÁGI AKTIVITÁS JELLEMZŐI ÉS MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI

A részvételi programok kapcsán kiemelkedően fontos – és így a budapesti közösségi költségvetés, valamint a józsefvárosi részvételi költségvetés kapcsán is – a lakosság részvétele. A közösségi költségvetések fő céljának számít, hogy a lakosok minél nagyobb mértékben szerepet vállaljanak a közügyekben, és mivel a részvételi költségvetések működésének alapja, hogy a lakosok ötleteket adnak be és szavaznak, ezért lakossági részvétel nélkül a program működésképtelen (ZEISLER J. 2022).

4.1. Különböző társadalmi csoportok bevonása

Kiemelten érdemes figyelmet fordítani arra, hogy a társadalom összetételéhez képest milyen arányban vesznek részt a programban a különböző társadalmi csoportok, hiszen ha bármelyik réteg felülreprezentált, az a többi csoport érdekeinek érvényesítését hátráltathatja. Interjúpartnereink ezt különböző társadalmi-gazdasági tényezők mentén erősítették meg.

„A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők többen vannak.” (JÖ, nő, 28 éves)

A részvételi folyamatokban elsősorban a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező lakosok vesznek részt, mivel nekik van erre lehetőségük, kapacitásuk, az alacsonyabb edukációval rendelkező lakosoknak más problémákkal kell szembenézniük, ami miatt kevesebb idejük, kapacitásuk marad, amit a részvételi folyamatokba tudnának fektetni.

„Egy nagyvárosi környezetben ez egy úri hóbort, a magasabb iskolai végzettségűeknek van kapacitásuk rá.” (PBsz, nő, 31 éves)

Kisebb települések esetén a döntéshozó személyes ismertsége miatt a lakosok bevonásának és az edukáltabb lakosok előnyének problémája, jelensége kevésbé van jelen, ugyanakkor ez a közvetlenség nagyobb települések esetén már nem figyelhető meg.

„Kis településeken társadalmi rétegződésektől függetlenül bárki meg tudja keresni a polgármestert, ezért inklúzívbab.” (PBsz, nő, 31 éves)

A lakosság bevonása nemcsak az anyagi helyzet függvényében, de általánosságban is kihívást jelenthet. Gyakran túl sok részvételi alkalom van, vagy a lakosság nem tud eléggé azonosulni a kérdéssel. Interjúpartnerem szerint a lakosság akkor vesz részt a részvételi folyamatokban, hogyha nagy a közvetlen érintettség, és a változás befolyásolja a hétköznapi életét, közvetlen ráhatással

„Egy lakos akkor fog részt venni, ha a közelében lévő parkot alakítják át, ahol minden nap elsétál.” (PBsz, nő, 31 éves)

A részvételi költségvetések sok előnye mellett tehát azt is figyelembe kell venni, hogy bizonyos társadalmi csoportok nehezebben tudják érvényesíteni érdekeiket, amihez hozzájárulhat az is, hogy sok esetben a számukra fontos beruházásokat a többség nem fogja megszavazni, ezáltal a részvételiség során ezek a lakosok hátrányból indulhatnak az eljárás, döntésmechanizmus különböző szakaszaiban, az ötletbenyújtástól kezdve a munkacsoportok működésén át a szavazás fázisáig.

„Van olyan réteg, akinek nem lesz hasznos egy új kutya futtató, mert nincs kutyája, vagy egy új futópálya, mert már öreg és nem fut.” (BpL, férfi, 20 éves)

A közösségi költségvetések szervezési és módszertani nehézségei és dilemmái közé tartozik, hogy a munkafolyamat részét képező munkacsoportot (vagy tanácsot) hosszú távon leginkább csak úgy lehet fenntartani, ha a tagok anyagi kompenzációt kapnak a részvételért. Hiszen bár saját közösségük érdekében önkéntesen dolgoznak ezekben a munkacsoportokban, mégis szabadidejüket áldozzák fel azért, hogy aktívan részt vegyenek a munkában, hatékonyan alakítsák a munkafolyamatot, ezt pedig – jelen társadalmunkban – a legtöbb esetben valamilyen módon szükséges kompenzálni, amelyet egyik interjúpartnerem erősített meg. Egyenesen hiba, ha az önkéntes lakosokat a program vezetői arra kérik, hogy egyedül, díjazás nélkül végezzék ezt a feladatot (ROTH, Z 2022).

„Hogyha nem fizet az ember a tanácsstagoknak, akkor nagyon könnyen kiesnek. Ha azt akarjuk, hogy ne essenek ki a résztvevők, akkor pénzbeli kompenzáció szükséges.” (PBsz, nő, 36 éves)

Más tényező is indokolja a pénzbeli kompenzációt, amire azért is szükség van, hogy a hátrányos helyzetű állampolgárok is részt vehessenek a munkában, tovább növelve az inkluzivitást és a részvételiség kiterjesztését a társadalomban.

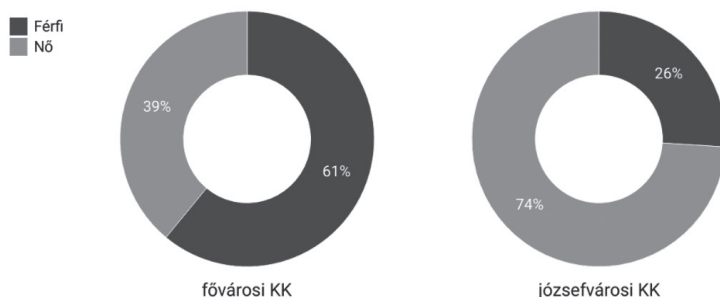
„(...) főleg a fiatalok és a kevésbé iskolázottak esnek ki először. Ha be van osztva munkára, akkor nem tudja lemondani azt, és nem is fogja, hogyha nincsen kompenzáció.” (PBsz, nő, 36 éves)

A fővárosi közösségi költségvetésre ötleteket beküldők majdnem kétharmada férfi és csak egyharmada nő (61% és 39%) (2. ábra). Ugyanakkor, ha például a józsefvárosi adatokat vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az ötleteket beküldők között hangsúlyosan nagyobb számban szerepelnek nők a férfiakkal szemben (26–74%) (Gosztanyi M. 2023).

Józsefvárosban a szavazók számában már sokkal kevésbé fellelhető a nemek közötti eltérés (42–58%). Ez megegyezik azzal, amit a nyolcadik kerület munkatársa mondott. A programban való részvételben a nemi eloszlás egyenletes, ugyanakkor az iskolázottság terén más-más rétegek eltérő módon vesznek részt a programban, leginkább a magasán iskolázott rétegeket éri el a projekt.

„Nagyon kiegyenlített a nők és a férfiak aránya, de az biztos, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők többen vannak.” (JÖ, nő, 28 éves)

2. ábra: Budapesten a férfiak és nők aránya a beküldött ötletekből
 Figure 2: The Ratio of Men and Women in Submitted Ideas in Budapest

Forrás: otlet.budapest.hu, saját szerkesztés, 2024

A résztvevők átlagos életkora 2023-ban 42 év volt, de nagy szórás figyelhető meg, a legfiatalabb szavazó 16, a legidősebb 91 éves volt, ugyanakkor a legtöbb résztvevő betöltötte a negyvenet (GOSZTONYI M. 2023).

A közösségi költségvetések jelen formában elsősorban a magasan iskolázott rétegeket szólítják meg, ami miatt a kevésbé edukált társadalmi csoportok nem érvényesíthetik érdekeiket ideális mértékben a program során, holott sokszor éppen ezen csoportoknak lenne szükségük a részvételi folyamatokra, mivel gyakran nem tudják egyéb módon hallatni a hangjukat. Ezt a problémát megfelelő kommunikációval, vagy megfelelő mértékű kompenzációval lehetne kiküszöbölni.

4.2. A fővárosi KK kommunikációja

A fővárosi lakosok arra a kérdésre, hogy honnan hallottak a programról, elsősorban médiaszereplőket, a főpolgármester közösségi oldalát, ismerősöket és a tömegközlekedési eszközökön elhelyezett szórólapokat emelték ki. Interjúink során azt hangsúlyozták, hogy nincs a program megfelelően hirdetve, így nem jut el a közéleti kérdésekkel kevésbé foglalkozó lakosokhoz. Véleménye szerint plakátokon, a BKK-járatokon, valamint a közösségi médiában erőteljesebben hirdetve effektívebben elérné a lakosokat.

„Annyi plakáthelye van a fővárosnak, hirdethetnék jobban is. (...) Községi média biztos nagy elérést biztosítana, vagy ha bemondanák, szerepeltetnék a BKK-n” (BpL, férfi, 21 éves)

Ezzel a véleménnyel részben szembe megy az a vélekedés, miszerint egyszerű hirdetéssel nem lehet megfelelő módon bevonni a lakosságot, mivel nem foglalkoznak a reklámokkal. Interjúpartnerem szerint a legtöbb ember csak tudomásul veszi a hirdetést, de nem foglalkozik vele, talán nem is tudatosan bennük ennek célja és szerepe.

„Észreveszi mindenki a reklámokat, viszont úgy gondolkodnak, hogy majd más ember szavaz, aztán meg panaszkodnak, hogy nem az történik, ami jó nekik, de nem tesznek ellene.” (BpL, férfi, 20 éves)

A fővárosi program esetében az ötletet beküldők megadhatják teljes nevüket, amely aztán a program weboldalán megtekinthető. A beküldött ötletek száma alapján megvizsgáltam a legtöbbet beküldőket, és az első 27 személy között megfigyelhetők nagy számban közéleti személyek, politikusok, kerületek polgármesterei, újságírók, egyetemi munkatársak is. Mindez azt jelzi, hogy legaktívabban gyakran valamilyen közszereplők, közösségi vezetők vesznek részt a programban, és kevésbé szólítja meg a többi állampolgárt, mint amennyire az szükséges lenne. A megkérdezett lakosok hallottak ugyan a programról, de nem mélyrehatóan, és nem vettek benne részt, nem küldtek be ötleteket, és nem is szavaztak. Azt mondták, főként azért, mert nem tudják, pontosan hogyan működik, és attól tartanak, hogy túl sok idő lenne megérteni.

„Az a baj hogy nem tudom pontosan, hogy működik és még nem szántam rá magam, hogy utánanézzek.” (BpL, férfi, 21 éves)

Elsősorban nem a lakosok feladata lenne tájékozódni és utánajárni, hogyan lehet a közösségi költségvetésen részt venni, és nem is várhatjuk el az állampolgároktól, hogy szabad idejüket ennek az információnak a megszerzésére áldozzák fel, ha minél szélesebb társadalmi rétegek megszólítása a cél. A programban való részvétel igen felhasználóbarát, egyszerű és gyorsan teljesíthető, de hiába, hogyha ezt nem kommunikálják eléggé (3. ábra). Mindegyik interjúpartnerem hangsúlyozta, hogy szívesen részt venne a programban, de elriasztja őket a „hosszas bürokrácia lehetősége és attól való félelem”.

3. ábra: A fővárosi KK kampányplakátja
Figure 3: The Campaign Poster of the PB of Budapest

Forrás: otlet.budapest.hu

Ezt a jelenséget is redukálni lehetne megfelelő tájékoztatással, ami segítségével egyértelművé válna a lakosok számára, hogy milyen gyorsan és egyszerűen részt lehet venni a programban. Emellett probléma lehet, hogy a program első-sorban online felületen zajlik, így abban az idősebb korosztály nehezebben vesz részt (HAKLAY, M. et. al. 2018).

Egyik fővárosi interjúpartnerünk úgy gondolja, jobban rá lehetne venni a helyieket, hogy részt vegyenek a programban, hogyha közvetlenül szólítanák meg őket, például az utcán standokkal aktivisták elmagyaráznák a járőkelőknek, hogyan működik ez, vagy ha ott helyben lehetne szavazni. Ez adna egy személyes motivációt az embereknek, így sokkal inkább érdeklődnének a program iránt. Személyesen szavazni jelenleg is van lehetőség, ám a megkérdezett lakosok szerint nem elegendő számú helyen.

„Mondjuk az utcán leszólitani az embereket, és beszélni nekik róla, és elmagyarázni, hogy mi is ez az egész, vagy akár ott helyben szavaztatni velük.” (BpL, férfi, 20 éves)

Egy másik nézőpont szerint a programban való részvétel növeléséhez jelentősen hozzájárulhatna, ha az iskolákba behoznák a programot, ott beszélne nekik róla, népszerűsítenék vagy akár lemodelleznék a program működését, ezáltal a lakosok gondolkodásmódjába már fiatalon beépülne a participáció, természetesebb lenne számukra a programokban való részvétel és nagyobb igényük is lenne arra, hogy képviselhesék az érkeiket.

„Iskolákban is terjeszkedhetne ez a program, hogy már úgy nőjenek fel, hogy az életük része.” (BpL, férfi, 20 éves)

Tehát az állampolgárok bevonásához a legfontosabb lépés az, hogy megkönnyítsék számukra a közösségi költségvetésben való részvételt, és ne úgy érezzék, hogy a mindennapi teendők mellett kell erre is energiát áldozniuk, hanem olyan élmény legyen, ami egy könnyedén elvégezhető egyszerű feladat. Hangsúlyozandó, hogy a közösségi költségvetés honlapján az ötletbe adás és a szavazás jelenleg is egy könnyedén teljesíthető folyamat, a fő probléma az, hogy megfelelő tájékoztatás híján a lakosok úgy érzik, nekik kell utánajárniuk a programmal kapcsolatos információknak, amit nagyon sokan nem tesznek meg.

4.3. Az érdekcsoportok szerepe

A részvételi költségvetésekkel kapcsolatban nemcsak egyének tevékenykednek, megfigyelhető különböző érdekcsoportok tevékenysége is, akik gyakran valamilyen kampányt is folytatnak. Ezeknek a csoportoknak a tagjai hasonló fejlesztésekben érdekeltek, így közösen tudják érvényesíteni érdekeiket. Az érdekcsoportok elérhetik, hogy a kisebb léptékű fejlesztésekkel szemben azoknak a javaslatoknak legyen előnyük, amelyek ezen csoportok tagjai számára fontosak. TUZA B. és KOVÁCS Z kutatása alapján azok a csoportok a leghatékonyabbak, amelyeknek

nagy szakértői bázisuk van (TUZA B. – KOVÁCS Z. 2024). Érdekcsoportok minden részvételi folyamat kapcsán megfigyelhetők. A legerősebb, legergősebb érdekcsoport a budapesti részvételi költségvetésekben a kerékpárosok. Ezt erősíti meg a budapesti KK-szakértő munkatársa is.

„Jól látható, hogy a kerékpárosklub nagyon jól tudja használni a közösségi költségvetést.” (BpM, férfi, 40 éves)

A kerékpárosok sikerének egyik oka, hogy részt vettek a budapesti kerékpárosokat segítő munkálatokban, így rálátnak arra, mi az, amit fejleszteni kell, mi az, ami gyengesége a budapesti kerékpáros rendszernek, így ezeket a problémákat kiküszöbölő javaslatokat tudnak beküldeni. A Magyar Kerékpárosklub az ország legnagyobb kerékpáros civil szervezete. A közösség a honlapján osztja meg a tagjai számára érdekes híreket, eseményeket, információkat (kerékpárosklub.hu). Itt, valamint Facebook-oldalukon olvashatunk arról, hogy min dolgozik éppen a szervezet, valamint a közösségi költségvetésen sikeresen megszavazott kerékpáros javaslatokról is hírt kaphatunk. A kerékpárosok érdekképviselője nemcsak budapesti, de kerületi szinten is nagy, ugyanakkor ezeket a javaslatokat gyakran helyi szinten nem tudják megvalósítani, mert nincs rá elegendő keret, vagy megvalósítása már nem kerületi hatáskör. Erről beszélt a nyolcadik kerület munkatársa is.

„Sok a biciklisinfrastruktúra-fejlesztés (...) ezek az ötletek mind túl drágának bizonyultak, így nem tudtuk szavazólapra tenni őket.” (JÖ, nő, 28 éves)

A budapesti közösségi költségvetés programjait felhasználva nagy hatékonysággal tudták érdekeiket érvényesíteni az autizmussal élők is.

„A lelegején beadtak egy ötletet, hogy legyen egy autista szabadidős központ. (...) Nagy pénz egy ilyen intézményt létrehozni, de a múlt héten végre megnyílt négy év küzdelem után.” (BpM, férfi, 40 éves)

Kutatásunk során kiderült, hogy az autizmussal élők körében nem beszélhetünk szervezett egységről, mint a kerékpárosok esetében. Több párhuzamosan tevékenykedő autistákat segítő alapítvány működik, így ennek a nagyszabású projektnek a megvalósítása inkább tudható be annak, hogy azoknak, akiknek fontos volt ez a javaslat, egymástól függetlenül szavaztak az ötletre, mintsem egy összehangolt egységként. A nyolcadik kerület esetében a legerősebb érdekcsoport az „Akadályok Nélkül” nevezetű helyi akadálymentességért küzdő érdekvédelmi csoport.

„Az Akadályok Nélkül csoport az első évben beadott egy olyan ötletet, hogy legyen fogyatékosügyi referens, ő az, aki ezekért a fejlesztésekért felel.” (JÖ, nő, 28 éves)

Az „Akadályok Nélkül” érdekvédelmi csoport emellett arra is jó példa, hogy egy érdekcsoport nem szükségszerűen akar minden helyzetben előnyt szerezni a többi ötlettel szemben. Ugyanis miután sikerült a számukra fontos javaslatokat megszavazni, megvalósítani, az idei évben gyakorlatilag nem is adtak be ötletet, ezzel teret adva a többi javaslatnak, ötletadónak.

„Látszott, hogy akkor ők ezt megköszönik, kihasználták és mennek tovább más utakon. Jól nézett ki dinamikájában, hogy hagytak teret másoknak.” (JÖ, nő, 28 éves)

Összességében az érdekcsoportok tevékenysége jelentősen befolyásolhatja a részvételi költségvetési folyamatok kimenetelét, de hatékonyságuk és módszereik eltérőek lehetnek. Fontos ezzel párhuzamosan biztosítani azt, hogy az érdekcsoportok ötletbenyújtása, kampánya és szavazási tevékenysége ne szorítson háttérbe más igényeket minden közösségi költségvetési programévben.

4.4. A közösségi költségvetés és a helyi identitás kapcsolata

Az, hogy az állampolgárok a részvételi költségvetések keretei között közösen tesznek lakóhelyük, környezetük jobbá tételéért, hozzájárulhat ahhoz, hogy ezeket a tereket, helyeket sajátjuknak érezzék, valamint, hogy a programok által találkozzanak lakosokkal, akiknek elképzelése a világról hasonló vagy épp ellentétes. Az ilyen interakciók hatására létrejöhet egy lakosok számára összetartó közösség. Ez segíthet abban, hogy az állampolgárok jobban érezzék magukat otthonukban, ami jobb, kiegyensúlyozottabb közérzethez vezet. Ugyanakkor mind a fővárosi, mind a kerületi részvételi költségvetéseknek a közösségépítési szerepe elsősorban kerületi szinten figyelhető meg.

„Ha valaki elkezd gondolkodni, hogy mitől lenne jobb a környéken, akkor mindegy, hogy melyik rendszerbe ad be ötletet, ez hozzájárul a helyi identitáshoz (...). A helyi közösségeket tudja erősíteni.” (BpM, férfi, 40 éves)

A józsefvárosi részvételi költségvetés egyéb közösségi eseményekkel való összevonása hozzájárulhatna a helyi közösségtudat fejlesztéséhez. Erre kísérlet, hogy a részvételi költségvetést összevonják egyéb részvételi folyamatokkal, valamint hogy a program záróeseményén a résztvevők beszámoltak, meséltek a programról annak érdekében, hogy közelebb hozza a közösséghez a részvételi költségvetést, továbbá a lakosok jobban megérthetik, hogy milyen fontos szerepük van a programban.

„Azok az emberek, akik a munkacsoportokban részt vettek, mondják el, milyen élményük volt ezzel kapcsolatban, hogy lássák: ez pont olyan folyamat, amiben szerepük van.” (JÖ, nő, 28 éves)

A józsefvárosi identitás igen erős, habár a kerület demográfiai összetétele változik, jelen vannak azok, akik a nyolcadik kerületben éltek le az életüket és emellett megjelenik a fiatalok csoportja is, akik szintén megtalálják identitásukat, helyüket itt, és büszkéek arra, hogy ebben a kerületben élnek.

„Van a régi közösség, aki azért vesz részt a költségvetésben, mert itt nőtt fel, és van a fiatal közösség, aki számára menőség érzést ad, hogy Józsefvárosban lakik.” (JÖ, Nő, 28 éves)

A részvételiség felé való nyitás elsősorban nem felső nyomásból kiinduló kezdeményezés volt, hanem alapvetően alulról jövő előterjesztés. A nyolcadik kerület külső imázsa is egyre inkább javul.

„Sokan jönnek ide tanulni, én úgy érzékelem, hogy már nem olyan fekete bárány a józsefvárosi önkormányzás, hanem tud újat mutatni.” (JÖ, nő, 28 éves)

A részvételi költségvetés jelentős szerepet játszik a helyi identitás és közösztudat erősítésében, különösen kerületi szinten. Ez a folyamat lehetővé teszi az állampolgárok számára, hogy aktívan részt vegyenek környezetük fejlesztésében, ami erősíti a helyhez való kötődésüket. A program során kialakuló interakciók elősegítik egy összetartó közösség létrejöttét, ahol a lakosok találkozhatnak és eszmét cserélhetnek egymással. Józsefváros példája mutatja, hogy mindez alakíthatja a helyi identitást mind a régi lakosok, mind az újonnan beköltözők körében. Összességében a részvételi költségvetés nemcsak a helyi demokrácia eszköze, hanem fontos szerepet játszhat a közösségépítésben és a lakosok életminőségének javításában is.

ÖSSZEGZÉS

Összességében a részvételi költségvetések lakossági aktivitása több tényezőtől függ az interjúpartnereink megfogalmazásai alapján (4. ábra). Ezek a tényezők és azok eloszlása eltérő lehet térben és időben, ezért szükséges a programokat aktívan a helyi viszonyokhoz alakítani, hogy azon csoportokat is elérjen a KK folyamata, amelyekhez csak nehezen vagy egyáltalán nem jutott el eddig erről információ. Egy nagyobb területegység, mint például Budapest esetében ez nehezebb, de egyben kiemelten fontos, hogy ne csak a térbeli, de a társadalmi egyenlőtlensége is csökkenjen a programnak, még ha ez gyakran össze is függ egymással. Ilyen tekintetben a közösségi költségvetések kisebb területegységekre nézve könnyebben és hatékonyabban tudnak működni. Fontos figyelembe venni az egyes társadalmi, civil csoportok érdekérvényesítő képességét is. Biztosítani kell, hogy egy-egy ilyen csoport és kampánya állandó jelleggel ne vegyen el lehetőségeket más témáktól és ügyektől.

4. ábra: Mely tényezők járulnak hozzá a programokban való részvételhez?

Figure 4: Factors Contributing to Participation in Programs

Forrás: Interjúk alapján saját szerkesztés, 2024

A részvételi költségvetések fontos társadalmi szerepe továbbá annak közösségkovacsoló hatása, amely elsősorban kerületi szinten tud érvényesülni, kifejezetten, ha ez egyéb programokkal, eseményekkel társul. Ezek az alkalmak erősebb összetartozást eredményezhetnek a kerületen belül, magukénak érezhetik élőhelyüket, ami hatására sokkal szívesebben fognak részt venni részvételi költségvetésekben, hogy jobbá tegyék otthonukat.

IRODALOMJEGYZÉK

- ALLEGRETTI, G. – HERZBERG, C. 2004: Participatory budgets in Europe. – TNI Briefing Series, No. 2004. 5. pp 3–23.
- ARNSTEIN, S. R. 1969: A ladder of citizen participation. – Journal of the American Institute of Planners, 1969. 35. pp. 216–224.
- AZIZ, H. – SHAH, N. 2020: Participatory Budgeting: Models and Approaches. – arXiv, 2020. 03. 01., 23 p.
- BAJMÓCZY Z. – GÉBERT J. – MÁLOVICS GY. – ELEKES Z. – DOMBI J. 2015: Beszélünk a részvételről... Megyei jogú városok fejlesztési dokumentumainak elemzése az érintettek részvételének aspektusából. – Tér és Társadalom 30. 2. pp. 45–61.
- BELA GY. – PATAKI GY. – VALANÉ KELEMEN Á. 2003: Társadalmi részvétel a környezetpolitikai döntéshozatalban. – BKÁE Környezettudományi Intézet, Budapest. 94 p.
- BERNACIAK, A. – RZEŃCA, A. – SOBOL, A. 2018: „New” public urban space: citizens’ initiatives in participatory budgeting in katowice, łódź and poznań. – Miscellanea Geographica 22. 4. pp. 197–202.
- BOGDÁNY E. – MÁHR T. – RENTZ T. – RODEK N. 2024: Bevezetés a társadalmi innovációba. Társadalmi innováció a közösségi jóllét szolgálatában – Akadémiai Kiadó, Budapest. 35. 3. pp. 328–344.
- CABANNES, Y. 2004: Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy – Environment & Urbanization 16. 1. pp. 27–46.
- CSIZMADIA E. 2014: Miért „alaptalan” a magyar demokrácia? Pártok, konfliktusok, társadalmi kohézió és állampolgári nevelés. Gondolat Könyvkiadó, Budapest. pp. 201–320.
- FÖLDI Zs. 2009: A társadalmi részvétel szerepe a városfejlesztés gyakorlatában — európai és hazai tapasztalatok – Tér és Társadalom 23. 3. pp. 27–43.
- FOX, C. – BAINES, S. – WILSON, R. – MARTIN, M. – PRANDINI, R. – BASSI A. – GANUGI, G. – JALONEN, H. – GRÜNDEMANN, R. 2021: A közös alkotás a közszolgáltatások innovációjában. – In: CSOBA J. – SIPOS F. 2021: Co-creation a közszolgáltatások modernizációjában. – Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 22–62.
- JACKSON, A. – HOLMES, T. – MCCREARY, T. 2020. Gown goes to town: negotiating mutually beneficial relationships between college students, city planners, and a historically marginalized african-american neighborhood. Societies, 10(3), 61. <https://doi.org/10.3390/soc10030061>.

- LÁSZLÓ T. 2023: Bölcs laikusok a „nép” képviselésében? A deliberatív közösségi gyűlés mint lehetséges gyógyír a modern képviseleti demokrácia válságjeleire. – Politikatudományi Szemle 32. 1. pp. 35–58.
- LOUIS, N. 2022: Understanding the importance and factors of participation in the urban planning process: a case study of nigeria. CSID Journal of Infrastructure Development, 5. 1. 66. <https://doi.org/10.32783/csid-jid.v5i1.250>.
- MADARÁSZ Cs. – NIZÁK P. 2022: Innovatív társadalmi részvételi módszerek és gyakorlatok Európában és Magyarországon. – Pólusok folyóirat 3. 2. pp. 84–112.
- MADEJ, M. 2018: Participatory Budgeting in the Major Cities in Poland, Case Study of 2018 Editions – Politics in Central Europe 15. 2. pp. 257–277.
- OROSS D. 2023: Demokratikus innovációk és a magyar pártok. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 160 p.
- ROTH, Z. 2022: Making Participatory Budgeting Work: Experiences on the Front Line – Brennan Center for Justice 2022. 08. 23.
- SEMENZA, J. – MARCH, T. – BONTEMPO, B. 2006: Community-initiated urban development: an ecological intervention. – Journal of Urban Health 84. 1. pp. 8–20. <https://doi.org/10.1007/s11524-006-9124-8>.
- SGUEO, G. 2016: Participatory budgeting An innovative approach – EPRS | European Parliamentary Research Service 2016.01 7 p.
- SINXADI, L. 2020: Facilitating community participation through crowdsourcing in urban planning processes: an exploratory study. Journal of Construction Project Management and Innovation, 10. 2. <https://doi.org/10.36615/jcpmi.v10i2.406>.
- SMITH, G. 2009: Democratic Innovations. Designing institutions for citizen participation – Cambridge University Press, Cambridge. 230 p.
- THIEL, S. – REISINGER, M. – RÖDERER, K. – BALDAUF, M. 2019: Inclusive gamified participation: who are we inviting and who becomes engaged? <https://doi.org/10.24251/hicss.2019.380>.
- TUZA B. – KOVÁCS Z. 2024: A részvételi demokrácia kihívásai a városfejlesztésben. Budapesti tapasztalatok. – Civil Szemle 21. 4. pp. 133–150.
- UJANG, N. – KOZŁOWSKI, M. – MAULAN, S. 2018: Linking place attachment and social interaction: towards meaningful public places. – Journal of Place Management and Development, 11. 1. pp. 115–129. <https://doi.org/10.1108/jpmd-01-2017-0012>.
- WAMPLER, B. 2000: A Guide to Participatory Budgeting. – International Budget Partnership, 32 p.
- WAMSLER, C. 2016: From risk governance to city–citizen collaboration: capitalizing on individual adaptation to climate change. – Environmental Policy and Governance 26. 3. pp. 184–204. <https://doi.org/10.1002/eet.1707>.
- WILSON, A. – TEWDWR – JONES, M. – COMBER, R. 2017: Urban planning, public participation and digital technology: app development as a method of generating citizen involvement in local planning processes. Environment and Planning B Urban Analytics and City Science 46. 2. pp. 286–302. <https://doi.org/10.1177/2399808317712515>.

ZEISLER J. 2022: Közösségben a közösségi költségvetésért. – Transparency International Magyarország Alapítvány tanulmánya. 27 p.

INTERNETES FORRÁSOK

- [1]: reszvetel.jozsefvaros.hu (Megtekintve: 2025. február 25.)
- [2]: Kiss Gabriella – Hayes Lukács beszélgetése, Kihalni veszélyes podcast. <https://creators.spotify.com/pod/show/kihalni-veszelyes/episodes/Rszvtelis-gel-a-zld-fordulatrt---Elmleti-s-gyakorlati-dilemmk-e2jp8kt> (2024) (Megtekintve: 2025. február 25.)